

Şah Veli Torunu Şah Veli el-Halvetî ve Gunyetü's-Sâlikîn Adlı Eseri

Doç. Dr. Hayri KAPLAN*

Atıf / ©- Kaplan, H. (2017). Şah Veli Torunu Şah Veli el-Halvetî ve Gunyetü's-Sâlikîn Adlı Eseri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 43-59.

Öz- *Tasavvuf geleneğinde "virdi olmayanın vâridi olmaz" ifadesi, sufilerin ortak bir görüşünü yansıtır. Her tarikatın bir veya birden fazla virdi vardır. En yaygınlarından birisi "İkinci Pîr" olarak nitelenen Yahya eş-Şîrvânî'ye ait Virdü's-Settâr'dır. Halvetî mensupları tarafından sabahları okunur. Üzerinde on ayrı şerh yapılmıştır. Vird üç ana bölüme ayrılır. Tevhidi, sena ve münacât, salât, istiğfar ve dualardan oluşan metin, sufinin günlük yaşamına yansiyacak duygu ve düşüncelerin canlı tutulmasında önemli rol oynar. Antepî Halvetî şeyhi Şah Veli de bu virde yaşadığı bölgede inanç ve uygulamaları açısından sufileri tenkit edenlere karşı cevap, savunma ve açıklama amaçlı bir şerh yazmıştır. Torun Şah Veli'nin bilinen ve günümüze ulaşan tek eseri olan şerh çalışması Gunyetü's-Sâlikîn, Gunyetü's-Sâlikîn li-mâ Yuğnî ma-fihî li'-Şâkkîn, Şerhu Virdi's-Settâr ve Şerhu Virdi's-Seyyid Yahyâ gibi farklı isimler altında yirmi civarında yazma nüsha halinde çeşitli kütüphanelerde yer almaktadır. Şah Veli'nin, bu eserde sergilediği değerlendirmeler ve tahliller, empati yaparak ortaya koyduğu sorular ve cevaplar, vird metninde geçen kelimelere ilişkin sunduğu sözlük ve ıstılah bilgileri, içerisinde orijinal denilebilecek fikirleri barındırması açısından dikkat çekicidir. Ayrıca eserden, Şah Veli'nin, dini ilimlerin hemen her alanında, özellikle de Tefsir, Hadis ve Fıkıh ilimlerinde oldukça zengin bir literatüre vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Şah Veli, Antep'te tasavvufun sağlıklı bir inanç ve amel boyutunda devamını sağlayan manevi mimarlardan birisi olarak kabul edilebilir.*

Anahtar sözcükler- Şah Veli, Yahya eş-Şîrvânî, Virdü's-Settâr, Gunyetü's-Sâlikîn

Makalenin gelişi: 11.11.2017; Yayına kabul tarihi: 20.12.2017

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, e-posta: hkaplan@cu.edu.tr (ORCID: 0000-0002-8328-9625)

§§§

Giriş

İslam tarihinde din ilimlerinde, özellikle Fıkıh, Hadis başta olmak üzere “âlimler” olarak nitelenenler ile en az onlar kadar din ilimlerinde yetkinliğe sahip olan “sufiler” arasında günümüze kadar uzanan tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmaların özellikle bazı isimler üzerinde, o isimlerin inanç ve amel boyutuyla ilgili olarak devam ettiği bilinmektedir. İlk akla gelen isimlerden mesele Hallâc kimi eserlerde ilahi aşk şehidi, kimi kaynaklarda zındıkların reisi olarak, yine İbnü'l-Arabî kimilerine göre şeyh-i ekber kimilerine göre şeyh-i ekfer diye nitelenmektedir. Osmanlı coğrafyasında ve özellikle Anadolu'da da hemen her dönem bu tartışmalara konu olacak isimler, fikirler ve uygulamaların karşıt taraflar ortaya çıkardığı, tarafların görüşlerini içeren bazı eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Karşılıklı eleştiriler kimi zaman küfür, ilhad, zındıklık ithamına kadar varmış, kimi eserlerde bu tartışmalara çoğu kez tarafgir şekilde bir başlık altında yer verilmiş, kimi eserler ise sırf bu tartışmalara özel telif edilmiştir. İtikadî ve amelî konularda tenkit ve suçlamalara maruz kalan sufiler savunma ve açıklama amaçlı eserler kaleme almışlardır.

Yahya eş-Şirvânî'nin tertip etmiş olduğu *Vird-i Settâr* ya da *Vird-i Yahyâ* adlı virdi Halvetîler tarafından her seher okunmakta olup, en çok şerh edilen virdlerden biridir. Rivayete göre Şirvânî'nin ve tasavvuf yolunun aleyhinde olan çağdaşlarından bazı kimseler onu ve bağlılarını Rafizi/Şii olmakla ve dinden çıkmakla suçlarlar. Hazret bu suçlamalardan üzüntü duyar, incinir. Hem onu teselli hem de doğru itikad sahibi olduğunu teyit amacıyla, bir diğer ifadeyle Şiilikle, dinden çıkmakla ilgisi olmadığını resmen ortaya koyan bu vird metni -sabah namazlarının ardından düzenli okunmak üzere- Peygamber (as) tarafından manevi âlemde veya rüyada hediye edilir. Bu vird metnini, bir anlamda gerçeği ve doğruyu duyurmak ve de bağlılarına talim amacıyla okuyan hazret karşısında ona iftirada bulunanlar utanca gark olurlar. Vird üç ana bölüme ayrılır. Birincisinde Allah'ın tevhidi, senası, esma-i husnâsı ve diğer ilâhî sıfatlar ile münacât, ikincisinde Hz. Peygamber'in nübüvveti, methi, selam ve salât, üçüncüsünde âl ve ashâba tardiye ve metihler ile dua ve istiğfarlar yer alır.¹

¹ eş-Şirvânî, Yahya b. Bahaeddin el-Bakuvî, *Virdü's-Settâr (Sebeb-i Te'lif-i Vird-i Yahyâ)*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 1425 vr. 2a; Şah Veli b. Üveys el-'Ayntâbî, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 2a.

Esas itibariyle Seyyid Yahya kendisine ve tabi olduğu tasavvuf yoluna yönelik iftiralara müridleri tarafından her gün vird olarak okunacak bir metin halinde cevap vermiş, aynı zamanda müridlerinin de her dönemde karşılaşılabilecekleri bu tür suçlamalara hem peşin bir cevaba hem de itikad ve ibadet açısından kendilerini canlı tutabilecekleri bir mecmuaya sahip olmalarını sağlamıştır.

Şah Veli tarafından bu virde şerh yazılmasının temel nedeni de virdin Seyyid Yahya tarafından telif edilmesindeki nedenle ortak yönler taşımaktadır. Düşülen tarihi kayıtlara göre Şah Veli'nin yaşadığı dönemde Gaziantep'te şöyle bir huzursuzluk baş gösterir: Bazı vaizler sufilere kâfir olmakla, tarikatı din dışılıkla nitelendirip, cehri zikir yapmanın haram olduğunu, yasaklanması gerektiğini ifade ederler, tarikat ehli ile tartışmalara girişirler. İki taraf arasındaki sözlü tartışmalar neredeyse birbirlerini öldürme noktasına taşınmak istenir. Halk ve özellikle sufilere şaşkınlık içinde kalırlar. Hatta şüpheye düşen bazı tarikat ehli kişiler, tarikattan ayrıldıklarını, tövbe ettiklerini duyururlar. Bunların bir kısmı sırf karşıtların şerrinden korunabilmek için tarikattan ayrılmak zorunda kaldıklarını da itiraf ederler. Oldukça zor durumda kalan Antep halkından ve özellikle sufilere bazıları bu konularda "âlim bir sufi" karakteriyle kendilerini aydınlatması, şüphe ve ithamlara karşı hak ve hakikatı ortaya koyup savunması, açıklaması talebiyle Şah Veli b. Üveys'e müracaat ederler. O da her gün okunan bir virdi; Halvetîlerin ikinci piri olarak bilinen Yahya eş-Şirvânî'nin *Virdü's-Settâr* metnini şerh etme yoluyla bu talebi cevaplar.²

Vird Geleneği

Sözlük anlamı olarak vird (çoğulu: evrâd), sudan gelmek, süzülerek akan su, suya gelen topluluk, suya doğru gitmek, asker, ordu, su hissesi, suya gelen insan topluluğu, bir sürü kuş, belli vakitlerde tutan sıtma, humma nöbeti, geceden ibadet için ayrılan bölüm gibi anlamlara gelir. Hadis ve sahabe uygulamalarındaki anlamıyla kişinin Kur'ân'dan okuduğu bölümlere (eşit cüzlere ayrılarak her gün birinin okunmasına), kişinin kendisine adet edindiği yani düzenli olarak gecenin bir bölümünde kıldığı namaz veya namaz kılmasına da vird denir. Benzer şekilde herhangi bir vakitte düzenli olarak yapılan zikir, tesbih, istiğfar, dua, salât gibi uygulamalara da bu ad verilir. Kısacası belli zamanlarda düzenli olarak devam edilme karakteri virdin temel özelliklerindedir. Bu anlamda özellikle Hadis ilmi sahasında *'Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle* veya *Ezkâr* vehayut *De'avât* türünden eserler telif edilmiştir. Bu bağlamda

² Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 1b (hâmişten).

örneğin Hazreti Peygamber'in uygulamalı olarak tavsiye ettiği günde yetmiş veya yüz kez düzenli olarak istiğfarda bulunmak, namaz sonrasında belli sayılarda yapılan tesbihler, kişilere özel tavsiye edilen belli sayıda hamdele, salvele, tehliller de bir anlamıyla vird olarak nitelendirilebilir. Sayılan işlemlerden birkaçını yani ayetlerden, hadislerden iktibasla çeşitli istiğfar, salât, esma, tesbih ve benzerlerini bir topluluk halinde içinde barındıran ve düzenli olarak tekrarlanan dua ve münacat metinleri yani hizbler de bir açıdan vird olarak değerlendirilmiş hatta daha sonraları vird ve hizb eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

İlk sûfilerin vird kelimesiyle her gün okudukları belli âyetleri kastettikleri anlaşılmaktadır. Vird, Cüneyd-i Bağdâdî'de ve diğer sûfilerde görüldüğü üzere nafilâ namaz kılma, belli dualar okuma, tefekkür ve ağlama anlamında da kullanılmıştır.³ Günlük, haftalık, aylık, yıllık uygulanan virdler de vardır.

Evrâdla ilgili düzenli bilgiler ihtiva eden en eski ve en geniş kaynak, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386/996) *Ķûtü'l-Kulûb* adlı eseridir. Zikir, tesbih, tevbe ve istiğfarla ilgili âyetleri bir araya getiren Mekkî, "Evrâdül-Leyl ve'n-Nehâr" başlığıyla da gündüz ve gecenin muhtelif dilimlerinde okunacak olan evrâdı ve bunların sayısını ayrı ayrı yazmıştır. Gazâlî (505/1111) "Virdlerin Tertibi ve Geceleri İhya Etmek" başlığı altında geniş bilgi vermiş gündüz yedi, gece dört ayrı vakitte zikir, Kur'an okuma ve tefekkür gibi virdlerle meşgul olunması gerektiğini kaydetmiş, virdlerin dinî-tasavvufî faydaları üzerinde durmuştur.⁴ Zamanla "İlmü'l-Ed'îye ve'l-Evrâd" adında bir ilim dalı olarak kabul edilmiş ve Taşköprizâde'nin, Kâtip Çelebi'nin ilimler sınıflamasında yerini almıştır.⁵

Her tarikatin kendine has evrâdı vardır ve sufiler, tasavvufî eğitim süreci içerisinde evrâda büyük önem vermişlerdir. Tasavvufun vazgeçilmez esaslarını sıralayan Nasrâbâzî bunların içinde "virde ve zikre devam etme" maddesini de eklemiştir. Virdler konusunda çok titiz davranan sufiler "virdi olmayanın vâridi/vâridâtı olmaz"⁶ demişlerdir.⁷

³ Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 533.

⁴ Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 533.

⁵ Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 534.

⁶ Zeydân, Yusuf, *el-Fikru's-Süfî beyne Abdilkerîm el-Cilî ve Kibârî's-Süfiyye*, Dâru'l-Emîn, Kahire 1419/1998, s. 53.

⁷ Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 533.

Tasavvuf geleneğinde virdlerin mürşidin izin ve icâzetiyle okunması gerekir. Okunacak evradın miktarını müridin kabiliyet ve ruhî durumuna göre mürşid tarafından tespit edilmesi gerekir.⁸

Tasavvuf büyüklerinin virdleri ilahi bir ilhamla veya keşifle tertip ettiklerine inanılır. Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin (800-870/1398-1466) *Virdü's-Settâr* veya *Vird-i Settâr* diye anılan virdi de mana âleminde Hazreti Peygamber'in talimiyle vücuda getirdiği rivayet edilir. Tarikat silsilesi Sadreddîn-i Hiyâvî, Hacı İzzeddin Türkmânî, Ahî Mîrem Halvetî vasıtasıyla Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî'ye ulaşan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî ömrünün büyük çoğunluğunu Şîrvânşahlar döneminde Bakû'de geçirmiş, yirmi bin civarında müridi ve üç yüz altmış halifesi olduğu belirtilen ve kendisinden sonra dört ana kola ayrılmış ve geniş bir coğrafyaya yayılması, ayrıca evrâd tertip etmesi, halvet ve zikir âdâbıyla ilgili yenilikler yapması nedeniyle Halvetilik yolunun pîr-i sâñsi (ikinci piri) diye anılmıştır.⁹

Vird-i Settâr Şerhleri

Virdü's-Settâr üzerinde yapılmış olan şerh çalışmalarının sayısı onu geçmektedir. En eski tarihli Şîrvânî'nin vefatından yüz kırk sene sonra yazılan bu şerhlerin yazarları kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

1. Kara Çelebi Mehmed et-Tîrevî el-Aydînî. Mehmed Tahir'in ifadesiyle Habîb el-Karamânî hulefâsından Cemâlüddîn İshâk el-Karamânî halifesi Tireli Abdülkerîm Efendi'nin halifesidir. Doğum yeri Tire olup ömrünün son yıllarını Aydın'da geçirmiştir. Tasavvufa dair bazı eserleri yanı sıra *Vird-i Settâr*'ı da şerh etmiştir.¹⁰ Müstakîmzâde ise onu "Sonradan Güzelhisar'da mukim ve Muhyî mahlaslı şeyhtir. *Evrâd-ı Yahyâ* üzerine yazdığı şerhi 1009 senesi Kadir Gecesi (1 Nisan 1601) tamamlamıştır" diye zikreder.¹¹ Eserin *Şerh-i Vird-i Settâr* adıyla Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 62'de (vr. 1b-106b, istinsah 1089/1678), Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Arabi, nr. 4352'de (vr. 51-82, istinsah 1215/1800), Giresun İl Halk Kütüphanesi, nr. 1217'de (vr. 1b-77b), Ankara Milli Kütüphane, Arapça Yazmalar, nr. 8489-1'de (1b-30a) ve yine Milli Kütüphane, Arapça Yazmalar, nr. 6354/4'de (vr. 119a-146a) yazma nüshaları bulunmaktadır.

⁸ Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 534.

⁹ Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Halvetiyye*, haz. İrfan Gündüz, Enderun Yay., İstanbul 1995, s. 176.

¹⁰ Bursalı, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1333 h., c. 1, s. 145.

¹¹ Müstakîmzâde, Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 628, vr. 352 a.

2. 'Aysî Mehmed Efendi b. Mustafa et-Tîrevî (ö. 1016/1607). Eserin herhangi bir nüshası tespit edilemedi.¹²

3. Ömer Fuâdî b. Mehmed el-Kastamônî (ö. 1046/1636). *Menâkıb-ı Şeyh Şa'bân-ı Velî* ve diğer eserleriyle meşhur olup Şa'bân-ı Velî dergâhının beşinci postnişinidir. *Şerh-i Vird-i Settâr* veya *Levâiyhu'l-Envâr* adlı eserinin Beyazıt Kütüphanesi, Devlet, nr. 5818 (43 vr.), Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1734-4, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2287, Reşid Efendi, nr. 1189 (istinsah 1251/1836), Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Şeriyeye, nr. 881-1 (vr. 1b-61b, istinsah 1248/1833), Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 484-2'de (vr. 78b-150a, istinsah 1264/1848) yazma nüshaları bulunmaktadır.

4. Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn (ö. 1202/1788). *Şerh-i Vird-i Settâr* adıyla kayıtlı nüshaları Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 1098-1 (vr. 1b-54b, telif tarihi 1188/1774), Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4047 (116 vr.), Esad Efendi, nr. 1405 (vr. 5-98), Pertev Paşa, nr. 611 (vr. 58-146), Ankara Milli Kütüphane, Arapça Yazmalar, nr. 1905/2'de (65a-140b, ist 1270/1853) bulunmaktadır.

5. Osman b. Ahmed el-Fertekî en-Niğdevî. Daha ziyade havas yorumları içeren *Şerh-i Vird-i Settâr* çalışmasının telif tarihi 1215/1800'dir.¹³ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 2514/2'de (vr. 41b-80b) ve 2470/2'de (21b-107a) nüshaları mevcuttur.

6. Abdullah b. Hicâzî eş-Şerkâvî el-Ezherî (ö. 1227/1812). Mısır Halvetî şeyhlerinden olan Şarkâvî'nin 1203/1788'de tamamladığı şerhin Ezher Yazmaları, nr. Umumi: 339318, Hususi (ed'iyeye ve evrâd): 858 (49 vr.), (Riyad) Melik Suud Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 3449 (52 vr., istinsah 1290/1873), (Mekke) Melik Abdullah b. Abdülaziz Üniversite Kütüphanesi, nr. 20835 (47 vr.), (Kanada) Toronto Üniversitesi, Thomas Fisher Nadir Eserler Koleksiyonu, nr. 91'de (65 vr.) nüshaları mevcuttur.

7. Nasûhîzâde Şemsüddîn Abdurrahman b. Fadlillah Muhammed el-Halvetî (ö. 1249/1833). *Şerh-i Vird-i Settâr* adlı eserinin bilinen tek nüshası Süleymaniye, Esad Efendi, nr. 3533 (vr. 16-39, istinsah 1198/1784) nüshasıdır.

¹² Bu zatın vefat tarihi Bursalı'nın bir eserinde (*Aydın Vilayetine Mensub Meşâyih 'Ulemâ Şu'arâ Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvali*, Keşişiyân Matbaası, İzmir 1324 h., s. 69) h. 1016, diğer eserinde (*Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 359) h. 1061 olarak kaydedilmiştir.

¹³ Bağdatlı, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, MEB Yay., İstanbul 1951, c. 1, s. 660.

8. Kemâlüddîn Mehmed el-Harîrî (ö. 1299/1882). Çok sayıda eser veren bu sufînin *Fethu Verdi'l-Esrâr Şerhu Virdi's-Settâr* adlı şerhinin müellif hattı Süleymaniye Kütüphanesi, Tırnovalı, nr. 962'de (208 vr.) olup basılmıştır (Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1287/1870).

9. Ebû 'Abdisselâm Ömer b. Cafer eş-Şebrâvî el-Halvetî eş-Şâzilî (ö. 1303/1886). *Miftâhu'l-Esrâr 'alâ Virdi's-Settâr* adını verdiği şerhi 1291/1874 yılında tamamlamıştır. Eser, yazarın *Virdü's-Seher* şerhinin hâmişinde 1292/1875 tarihinde basılmıştır (Matba'atü'l-'Âmire, Kahire).

10. Müftizâde Ahmed Feydî b. Ali 'Ârif b. Osman el-Çorumî (ö. 1327/1909), *Feydu'l-Ğaffâr fî Şerhi Virdi's-Settâr*.¹⁴

11. Prizrenli Markalaçzâde Süleyman Efendi. *Seyyid Yahyâ-yı Şirvâni Hazretleri'nin Evrâd-ı Şerifleri Şerhi (Vird-i Settâr)* adıyla yayınlanmıştır (sadeleştiren Seyyit Ali Kahraman, derleyen Ali Alaeddin Yayıntaş, 1988).

Ayrıca müellifleri belli olmayan ve ancak metin karşılaştırmaları sonucunda yukarıda sıralanan şerhlerden biri olup olmadığı konusunda hüküm verebileceğimiz *Şerhu Evrâd-ı Seyyid Yahya* adlı iki yazma nüsha daha mevcuttur: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 451/4 (vr. 273-313) ve Beyazid Devlet Kütüphanesi, Beyazid, nr. 1283 (29 vr.)

Muhtemelen bilgimizin olmadığı ve yeni gün yüzüne çıkacak başka şerhler de kütüphanelerimizde mevcuttur.

Şah Veli Torunu Şah Veli

Antepli Şah Veli b. Üveys b. Şah Veli'nin ismini taşıdığı dedesi Muhammed Şah Veli b. Muhammed el-'Askerî el-'Ayıntâbî'nin hayatı ve eserleri hakkında detaylı bir çalışma Raşit Çavuşoğlu tarafından yapılmıştır.¹⁵ Onun tespitlerine göre dede Şah Veli 938/1532 yılında Maraş'ta doğmuş daha sonra ailesi ile birlikte Antep'e yerleşmiştir. Şiirlerinde 'Askerî mahlasını kullanan dede Şah Veli Antep'te Halvetî şeyhi Yakup b. Muhyiddîn el-'Ayıntâbî'ye (ö. 965/1558) intisap etmiştir. Dokuz yıl eğitim aldığı Şeyh Yakub'un vefatından sonra Molla Ahmed er-Rûmî el-Halvetî'ye intisap etmiş ve yirmi iki yıl onun eğitiminde olgunluk basamaklarında yükselmiştir. İkinci şeyhinin 987/1579 yılında vefatı üzerine, şeyhinden aldığı icazet ve işaretle şeyhlik makamına geçmiştir. Yirmi seneyi aşkın şeyhlik yapmış ve en sahih rivayete göre

¹⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 250; Bağdatlı, *Hediyetü'l-'Ârifin*, c. 1, s. 195.

¹⁵ Çavuşoğlu, Raşit, *Şah Veli Ayıntâbî'nin Risâletü'l-Bedriyyesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007, s. 8-24.

1013/1604 tarihinde vefat etmiştir. Salâhiyye Camii, Sâlihiyye Camii, Şeyh Camii, Yukarı Şeyh Camii, Şahveli Camii adlarıyla anılan ve Şah Veli tarafından genişletilerek mescitten camiye dönüştürülen caminin bahçesinde yer alan Şah Veli'nin mezarı, soyundan gelen Yakup Fehmi Eren tarafından 1949 yılında yaptırılmıştır.

Çavuşoğlu'nun, Şah Veli'nin yazma haldeki eserlerinden de istifadeyle sunduğu detaylı bilgilere ekleyeceğimiz şu tespitler bazı hususların tekrar incelenip aydınlatılmasına zemin hazırlayacaktır:

Halvetî tarikat silsilesi içerisinde dede Şâh Veli'yi zikreden kaynaklar onun uzun adını Şeyh Şah Veli b. İdris el-'Askerî el-'Ayıntâbî/el-'Antâbî olarak kaydederken onun eğitim aldığı iki şeyhi; Şeyh Yakub (Dede) el-'Antâbî ve halifesi Şeyh (Molla) Ahmed er-Rûmkala'î (veya kısaltmalı şekliyle: er-Rûmî) olarak, Şah Veli'nin halifesini Şeyh Kaya el-'Antâbî ve onun da halifesini Şeyh İhlâs b. Nâsiruddîn es-Siddîkî olarak kaydederler.¹⁶ İsimde yer alan Veli isminin aslında Veliyyüddîn olduğunu belirten kaynaklar da vardır.¹⁷

Dede Şah Veli'nin ölüm tarihi hakkındaki tartışmalara son noktayı koyacak kesinlikte bilgi veren güvenilir kaynaklar da tespit edilmiştir. Şeyh Muhammed Ebu'l-Vefâ b. Muhammed er-Rifâ'î el-Halebî'nin (ö. 1264/1848), Halep'te medfun meşhur kişileri anlattığı manzumesinde Şah Veli'nin vefat tarihi 1013/1605 olarak kaydedilir.¹⁸ Muhibbî ise Zilkade 1013/Mart-Nisan 1605 olarak kaydeder.¹⁹ Şah Veli'nin *Beyânü Sülûki İbni'l-Vakt fi Tarîkı Ebi'l-Vakt* adlı İnşirâh Suresi tefsirinin bir yazma nüshası sonunda onun 27 Şaban 1013 gecesini/18 Ocak 1605 vefat ettiği notu müstensih tarafından kaydedilir.²⁰ Mezarının Halep'te Makam-ı İbrâhim duvarıyla –duvarın doğuya bakan dış tarafıyla- bitişik olduğu belirtilir.²¹ Halifesi Kaya Çelebi'nin halifesi olan²² Şeyh

¹⁶ İbn 'Akîle, Cemâlüddîn Muhammed b. Ahmed, *'İkdü'l-Cevâhir fi Selâsili'l-Ekâbir*, Atatürk Kitaplığı/Osman Ergin Yazmaları, nr. 1129, vr. 15a, Melik Suud Üniversitesi Ktp., nr. 4849, vr. 200a; el-Ba'îf, Muhammed b. Abdülbaki, *el-Kevâkibü'z-Zâhira fi Âsâri Ehli'l-Âhira*, Ezher Ktp., nr. 301921 (Umumi 4186, Hususi 129), vr. 85b.

¹⁷ Müstakîmzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, vr. 270b; Şebravî, Ömer b. Cafer el-Halvetî, *Miftâhu'l-Esrâr 'alâ Virdi's-Settâr*, Matba'atü'l-'Âmire, Kahire 1292/1875, s. 3.

¹⁸ el-Halebî, Muhammed Ebu'l-Vefâ er-Rifâ'î, *Manzûme fi Evliyâ ve 'Ulemâ ve 'Ârifî Halebi's-Şehbâ'*, Melik Suud Üniversitesi Ktp., nr. 4827, vr. 3a.

¹⁹ el-Muhibbî, Muhammed Emîn b. Fadlillah el-Hamevî, *Hulâsatü'l-Eser fi A'yâni'l-Karni's-Hâdî 'Aşar*, Kahire 1284/1868, c. 4, s. 462.

²⁰ Şah Veli b. Muhammed el-'Aynî, *Beyânü Sülûki İbni'l-Vakt fi Tarîkı Ebi'l-Vakt*, Tokyo Üniversitesi Kütüphanesi, Hans Daiber Yazmalar Koleksiyonu, nr. 29/8, vr. 67b.

²¹ el-'Urdî, Ebu'l-Vefâ b. Ömer el-Halebî, *Me'âdinü'z-Zeheb fi'l-A'yâni'l-Müşerrefe bihim Haleb, Dâru'l-Mellâh*, Halep 1407/1987, s. 131, el-Halebî, *Manzûme fi Evliyâ ve 'Ulemâ ve 'Ârifî Halebi's-Şehbâ'*, vr. 3a.

²² el-'Urdî, *Me'âdinü'z-Zeheb*, s. 129, el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, c. 1, s. 389.

İhlâs es-Siddîkî'nin mezarı da Şah Veli'nin mezarı yanındadır.²³ Şeyh İhlâs'ın vefat tarihi ise Cemaziyelevvel 1074/Aralık 1663 olarak kaydedilir.²⁴

Muhibbî (ö. 1111/1699), Şah Veli hakkında şu bilgileri verir: “Şah Veli el-'Aynî el-Hanefî el-Halvetî. Öncesinde Osmanlı emîrlerinden bir asker idi sonra bu işten ayrıldı ve Şeyh Yakub denilen salih bir zata bağlandı ve onun elinde yetişerek seyr u sülûke girdi. Şeyh Yakub vefat ettiğinde Şah Veli tam kemale ermiş değildi. Şeyh Yakub'un halifesi olan Şeyh Ahmed'e bağlandı. Şeyh Ahmed vefat ettiğinde Şah Veli nefis mertebelerinde kemale ermişti. Şeyh Ahmed'in ardından şeyhlik makamına geçti ve insanları irşat etti, nasihatlerde bulundu, virdler ve halvetler tertip etti, mürit kabul edip ve yetiştirdi, Allah'a davet etti, müritleri ve takipçileri çoğaldı. Salâh, kerem, iffet ve zühd eşliğinde kendisini ahlâken ve edeben olgunlaştırdı. Allah'a itaat ve ibadete düşkün, nasihate önem veren, dilini tutan, sakın tavırlı, pak tabiatlı, temiz ahlâklı, güzel hâlli, uzleti seven, sabırdan ayrılmayan biriydi. Zilkade 1013/Mart-Nisan 1605 tarihinde vefat edene kadar günleri hastalıkla geçti, her zaman hastaydı, hiçbir vakit bedenlen sağlığı yerinde olmadı. Müritlerini halvette sokmak için (Halep'in otuz kilometre batı kırsalındaki Şeyh Berekât Dağı eteklerindeki) Dâre'izze'ye çıktı. Orada idrar tutukluğu rahatsızlığına maruz kalınca Halep'e getirildi. Yaklaşık on gün kadar o halde kaldıktan sonra vefat etti. Halil İbrahim (as) makamı yakınına defnedildi.”²⁵

Torun Şah Veli'nin babası hakkında kayda değer bir bilgi tespit edemedik. Antep şer'iyye sicillerinde geçen ve 1059-1060/1649-1650, 1064-1065/1654-1655 tarihlerinde hayatta olduğu anlaşılan bir Üveys Çelebi b. Şah Veli kaydına rastlanır.²⁶ Ancak, bu kişinin torun Şah Veli'nin babası olduğuna dair kesin bir yargıya varamıyoruz.

Torun Şah Veli'nin de hayatı hakkında doğum ve ölüm tarihleri de dâhil sadra şifa bir bilgi mevcut değildir. Şerhin ferağ tarihinde (ö. 1073/1663) hayatta olduğunu bilmekteyiz. Günümüze ulaşan tek eserinden öğrendiğimiz sınırlı bilgilerden hareketle onun da dedesi gibi dini ilimlerde eğitim almış ve sonrasında Halveti tarikatına intisap ederek tasavvuf yolunda ilerlemiş oldu-

²³ el-Halebî, *Manzûme fî Evliyâ ve 'Ulemâ ve 'Ârifî Halebî's-Şehbâ'*, vr. 3a.

²⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, c. 1, s. 390.

²⁵ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, c. 4, s. 462.

²⁶ Güner, Hüsnîye, *21 Numaralı Ayıntab Şer'iyye Sicili Defteri h. 1059-1060 (m. 1649-1650) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2006, s. 181, 295, 351; Özel, Nalân, *23 No'lu Ayıntab Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2006, s. 319, 446, 664, 686.

ğunu, bir zikir ve sohbet halkasına sahip olacak derecede irşadla meşgul olduğunu söyleyebiliriz. Kendi şeyhi olarak babasından söz etmemesine karşın dedesi Şah Veli'yi "şeyhimiz" diye anması, kronojik olarak dedesi eliyle tarikata intisabı çok uzak bir ihtimal olması, babasının tarikat halifeliliği, şeyhliği gibi bir görevde olmadığına işaret olarak kabul edilebilir.

Şah Veli b. Üveys, kendisinin şeyhi olarak başka bir isim sunmakta ve Halveti tarikatındaki şeyhinin Şeyh İhlâs Efendi olduğunu şöyle zikretmektedir: "Şeyhim, mürşidim, bedendeki canım konumunda gördüğüm ârif-billah kutup Şeyh İhlâs Efendi... Allah onun kabrini nurlandırın..."²⁷ Müstakîmzâde burada zikredilen Şeyh İhlâs'ın Şeyh İhlâs er-Rûmî olduğunu belirterek şu bilgiyi aktarır: "İhlâs, müridi eş-Şâh Velf ibnü Üveys b. Şahvelî el-Halvetî'nin *Virdü's-Settâr Şerhî*'nde zikrettiği üzere eş-Şeyh er-Rûmî'nin lakabıdır. Şeyh Ahmed, Şeyh Yakub'dan, o Şeyh Davud'dan, o Şemsüddîn er-Rûmî'den, o Şeyh Üveys el-Karamânî'den, o Muhammed el-Kassâr'dan, o da es-Seyyid Yahya'nın halifesi Şeyh Pîr Muhammed el-Erzincânî'den tarikat almıştır, Şeyh Ahmed en-Nahlî'nin *Buğyetü't-Tâlibîn*'in de belirtildiği üzere." Sonra "el-Muhibbî de Şeyh İhlâs'ı şöyle zikretti der: Şeyh İhlâs, Haleb'e yerleşti, Şâh Velfî'nin halifesi Şeyh Kaya'dan tarikat aldı, veziriazam Arnavut Mehmed Paşa onun için bir zaviye bina etti, Cemaziyelevvel 1074'te 71 yaşında orada vefat etti. Bunu el-'Urdî zikretti. Muhibbî onun ismini sadece İhlâs diye zikretti."²⁸ Müstakîmzâde'nin atıfta bulunduğu kaynaklar bu bilgileri ve daha fazlasını sunmaktadır.²⁹

1064/1653 tarihinde hayatta olduğunu öğrendiğimiz Şeyh İhlâs Efendi³⁰ Antep'te "Şeyh İhlâs" veya "İhlâsiye" diye anılan bir tekke sahibidir ve Halveti şeyhidir.³¹ Veziriazam Arnavut Mehmed Paşa onun için Halep'te 1044/1633 tarihinde yine İhlâsiye Tekkesi diye anılan bir tekke ve vakıf kurmuştur.³² Muhibbî'nin Şeyh İhlâs'ın Cemaziyelevvel 1074/Aralık 1663 tarihinde vefat ettiğine dair kaydını doğru kabul edersek, şeyhi Şeyh İhlâs hakkında

²⁷ Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 1b.

²⁸ Müstakîmzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, vr. 90b.

²⁹ Nahlî (ö. 1130/1717) sadece silsileyi sunmaktadır. Bkz. en-Nahlî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Mekkî, *Buğyetü't-Tâlibîn li-Beyâni'l-Meşâyihî'l-Muhakkıkîn*, Haydarabad 1328 h., s. 77. 'Urdî (ö. 1071/1660) ve Muhibbî'nin (ö. 1111/1699) verdiği bilgiler birazdan nakledilecektir.

³⁰ Özel, *23 No'lu Ayıntâb Şer'îye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 338, 479.

³¹ Şanlı, Ahmet, *Hurûfat Defterlerine Göre Ayıntâb Kazası'ndaki Vakıfların İşleyişi ve Yönetimi*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2010, s. 360, 362.

³² el-'Urdî, *Me'âdinü'z-Zeheb*, s. 264, el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, c. 1, s. 389.

“Allah onun kabrini nurlandırın” ifadesini kullanan Şah Veli b. Üveys’in *Virdü’s-Settâr* şerhini ya aynı sene içinde yani 1073/1663 tarihinde başlayıp tamamladığı ve daha sonra temize çekerken bu ifadeyi kullandığını ya da şerhin 1073/1633 tarihinde yazımına başlayıp 1074/1664 yılında tamamladığını söylemek durumundayız.

Muhibbî başta olmak üzere kendisinden sonrakilere kaynaklık eden Halepli tarihçi Ebu’l-Vefâ el-’Urdî’nin (ö. 1071/1660) eserinde Şeyh İhlâs hakkında övgü içerikli vasıflardan sonra şu bilgilere yer verilir: “...Önceleri devlet erbabından bir zatın hizmetindeydi. Sonra Şah Veli halifesi olan üstadı Şeyh Kaya’nın yanından ayrılmadı ve riyazata, nefsi kırıp güzel ahlakla bezenmeye, isteklerden arınmaya, lezzetlerden uzak durup halvetlere girmeye yöneldi. Diğer müritlere örnek olmuştu. Şeyh Kaya’nın vefatı yaklaşınca müritler halifelik alırlar ümidiyle kendilerini öne sürdülerse de Şeyh Kaya Şeyh İhlâs’ı tercih etti. Halbuki Şeyh Hamza denilen, salah ve fazilet sahibi kendi oğlu vardı. Fakat Halvetilik yolunun bu grubunun âdeti gereği kendilerinden sonra bırakacakları halifeyi illaki yabancı yani kendi soy ve akrabalarından olmayan birisi olarak belirliyorlardı. Diğer Halveti grupları ise sadece kendi oğullarını veya kardeşlerini ya da akrabalarından birisini tayin ediyorlardı...” “...Şeyh İhlâs ile defalarca bir araya geldik, bizi de defalarca ziyaret etti. Güzel ahlakın, cömertliğin, çok ibadet etmenin zirvesindeydi. Ayıntab’da onunla Mustafa adlı bir ilim taliplisi arasında bir fitne zuhur etmişti...” “...Her sene kış günlerinde umumi halveti olur, müritler oraya toplanırlar, üç gün oruç tutarlar, akşamleyin iki ukye miktarı (un, yağ, şekerden yapılan) harîre (helvası) ve bir ukyeden fazla ekme yerler, üzerine su içmeyip kahve içerler. Gece gündüz hep zikir ve ibadete devam ederler. Geriye kalan günlerde de seher vakitlerinde uyanık olup, güçleri yettiği kadar teheccüd ifa ederler, sonra şeyh Hanefi olduğu için son vakte kadar zikir yapıp ardından sabah namazını kılarlar, güneş yükselme vaktine değin virdlerini okur, işrak namazlarını kılarlar. Bu şekilde farz namazları vakitlerinde de ibadetleri yaparlar.”³³

Bu bilgilere ek olarak günümüze ulaşan kitabesinden 1046/1637 tarihinde Salâhiye Camiine eklenen sofanın dede Şah Veli değil torun Şah Veli tarafından eklendiğini söyleyebiliriz. Yine Salâhiyye Camii, Sâlihiyye Camii, Şeyh Camii, Yukarı Şeyh Camii, Şahveli Camii adlarıyla anılan ve Şah Veli tarafından genişletilerek mescitten camiye dönüştürülen caminin bahçesinde yer alan Şah Veli’nin mezarının da dede Şah Veli değil torun Şah Veli olması gerektiğini söyleyebiliriz.

³³ el-’Urdî, *Me’âdinü’z-Zeheb*, s. 264-266, el-Muhibbî, *Hulâsatü’l-Eser*, c. 1, s. 389-390.

Şah Veli'nin *Gunyetü's-Sâlikîn* Adlı Şerhi

Torun Şah Veli'nin bilinen ve günümüze ulaşan tek eseri olan şerh çalışması *Gunyetü's-Sâlikîn*, *Gunyetü's-Sâlikîn li-mâ Yuğnî ma-fîhi li'ş-Şâkkîn*, *Şerhu Virdi's-Settâr*, *Şerhu Virdi's-Seyyid Yahyâ* gibi farklı isimler altında yirmi civarında yazma nüsha halinde çeşitli kütüphanelerde yer almaktadır.

Türkiye nüshaları: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, nr. 515 (67 vr., ist. 1073/1663), Pertev Paşa, nr. 263 (183 vr., istinsah 1119/1708), Aşir Efendi, nr. 164-5 (vr. 85-200, istinsah 1114/1702), Fatih, nr. 2709 (92 vr.), H. Hüsnü Paşa, nr. 751 (104 vr.), Şehid Ali Paşa, nr. 1280 (109 vr., istinsah 1101/1690), Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Arabi, nr. 2039 (128 vr., istinsah 1161/1748), Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 697-1 (vr. 1b-10b arasında ve sadece vird metninin ilk cümlesine kadar olan mukaddimeyi içerir, 10b-93b arası Ömer Fûâdî'nin şerhidir), nr. 720 (117 vr., istinsah 1114/1702), Tokat İl Halk, nr. 239 (140 vr., ist. 1096/1684), Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, nr. Üniversite A 56/1 (vr. 1b-137b).

Yurtdışı nüshaları: Zâhiriyye Kütüphanesi, nr. 4270 (92 vr., istinsah 1133/1721), Halep Evkaf Kütüphanesi, nr. 3269 (1464), Ezher Kütüphanesi, nr. Umumi 334684 (Halîm 866) (92 vr.), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, nr. 228 (Mecâmî', Tal'at) (90 vr.), Zeytûne'/Abdeliyye (Sâdıkiyye) Kütüphanesi, nr. 1609 (191/3), Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye Kütüphanesi Yazmaları, nr. 6652, (ABD) Princeton Kütüphanesi, Garrett Koleksiyonu, Yahuda, nr. 4362 (133 vr., istinsah 1105/1693), nr. 5952 (140 vr.), Berlin Kütüphanesi, nr. 3797/6.

Âlim ve sufi bir zat olan ve sonradan Halep'e yerleşen Maraşlı Şeyh Mahmud b. Ahmed (ö. 1251/1835) Şâh Veli'nin bu şerhini *Vuslatü's-Sâlik ilâ Aksa'l-Mesâlik* adıyla telhis etmiş olup bilinen tek nüshası Cidde'deki Melik Abdülaziz Üniversitesi Kütüphanesi yazmaları arasında (Mecâmî', nr. 771/5, 145 s.) bulunmaktadır.

Eserin yazılma nedenlerinden birini de eserin müellif tarafından verilen uzun isminden hareketle "şüpheye düşenlere doyurucu açıklamalar sunmak" şeklinde ifade edebiliriz. Zira eserin uzun ismi *Gunyetü's-Sâlikîn li-mâ Yuğnî mâ-fîhi li'ş-Şâkkîn* şeklindedir.

Bir diğer nedeni de eserin sonundaki şu ifadelerinden anlıyoruz: "Ta-assuptan uzak ve hür kardeşler gece gündüz bu şerhi mütalaa etsinler, her tarafını didik didik edercesine incelesinler ki, ne demek istenildiğini tam anlamıyla kavrayabilsinler. Umulur ki, Allah yolunda sabitkadem olmalarına bir dayanak ve de kendilerine yol gösterici bir kaynak olur. Hem ayrıca hata veya

nisyanla yazmış olduğumuz hususlar varsa onları da düzeltmelerini kardeşlerden isteriz zira Allah hataları, yanlışları düzeltenleri sever, taassup içinde kalanları sevmez.”³⁴

Zikir, dua ve vird kavramını, çeşitlerini, bunlara mahsus vakitleri, uyulması gereken adabı, dinin insan aklı ve cismiyle ilgilendiği kadar kalbiyle, gönlüyle de ilgilendiğini, insanın duygu yönüyle de beslenmeye ve eğitime ihtiyacı olduğunu, dini pratiklerin ihlas ve isteyerek, severek, şevkle yapıldığında ideal sonuçlara ulaştırabileceğini, sadece bilgi değil, sadece inanmak değil bunlara eşlik edecek amel ve gayretlerle, özellikle güzel ahlakın Hazreti Peygamber örneğinde veya onun örneğini anlamaya vesile olan kâmil velilerin eğitimi eşliğinde, zahir ve batın, iç ve dışta tezkiye sayesinde olabileceğini, mürşid ve müridin konumlarını, nefsi, nefsin olgunlaşma aşamalarını, mücadele, tefekkür, murakabe gibi tasavvufi kavramların aslında dinin emirleri olduğunu, Kur’ân okumanın, ayetler üzerinde tedebbürle ve huşuyla tefekürde bulunarak okumanın günlük yaşamın mutlaka bir parçası olması gerektiğini ve benzeri birçok konuyu ve bu konulara ilişkin okuyucuda oluşabilecek soruları ve cevaplarını ayetlerden, hadislerden, sahabe söz ve uygulamalarından, Hanefi mezhebi ağırlıklı olarak fıkıh âlimlerinden, ilk dönemden itibaren hemen herkesçe kabul gören tasavvuf büyüklerinden nakiller eşliğinde doyurucu hatta fazlasıyla zengin diyebileceğimiz bilgiler aktarır, değerlendirmelerde bulunur. Yanlış anlaşılan söz ve uygulamalar varsa onlara dikkat çeker.

Eserini yazmaya sebep olan o dönem Gaziantep kentinde bazı toplulukların türeyip kendilerini emr-i bil-ma’ruf nehy-i ani’l-münker yapıyoruz diyerek mescitlerde veya tekkelere cehri zikir yapanlara engel olduklarını, cehri zikir yapanları fasık veya kâfirlikle suçladıklarını üzüntüyle belirtir.³⁵ Esasen toplumda o dönem itibarıyla hakiki tasavvuf ve tasavvuf ehlinin nadir ve garip olduğundan yakındır.³⁶ İçinde bulunduğu zamanda bırakın şüpheli hususlardan kaçınmanın, dinen yasak olan hususlardan korunmanın bile çok zor olduğunu, çoğu tüccarın yalanla iş gördüğü, geçimin zor, gelirin az olduğu, yerel yöneticilerin zulüm ve hainlikte sınır tanımadıkları, çoğu insanın merhamet duygusundan uzaklaştığı, eşlerin birbirlerine karşı sabır göstermedikleri, bakmakla yükümlü olunan aile fertlerinin hiç de az olmadığı, âlimlerin sessizliğe büründüğü, genelde halkın dini konularda çok yetersiz bilgiye sahip olduğu, işçi,

³⁴ Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 118a.

³⁵ Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 29b.

³⁶ Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 32a.

işveren, sanat ve sınaat erbabının, ticaret erbabının toplumsal muamelelerinde gözetilmesi gereken hususları göz ardı ettikleri, haksız kazançla, gaspla, hırsızlıkla, faizle, yağmayla, çapulculukla, baskı ve şantajla, dolandırıcılıkla, rüşvetle, sahtekârlıkla, kalpazanlıkla, yalan dolanla ele geçirilen, haram helal demeden edinilen paraların piyasada dolandığı, birçoklarının sürekli borçlu olduğu, borçlananların çoğunun da daha borçlanırken borcunu ödememeyi tasarladığı, dost ve arkadaşların dışı ve içinin farklı olduğu, dini hususlarda titiz olmaya gayret edenlerin baskıya maruz kaldığı, ayıplandığı, eleştirildiği, bırakın nafilere dikkat edeni farz hususları yerine getirmeye çalışanların hoş karşılanmadığı, kimsesi olmayan veya hiç geliri olmayanların kendilerine sahip çıkılıp destek olunmadığı için onların da diğerlerine mecburiyetten tabi olduğu, bidatçinin etrafında birçoklarının hemen destek için toplandığı, sünnete uymak isteyenlerin başına hemen birçoklarının düşman kesiliverdiği, mal ve makam sahiplerinin gerçekte fasık bile olsa veli ilan edilip çevresine toplanıldığı, mal ve makam sahibi olmayanların temiz ve dindar bile olsa yerildiği ve beraberliğinden kaçınıldığı bir çağın yaşandığına dikkat çeker. Böyle bir çağda tasavvuf ehlinin nasıl olması, hangi tavırları takınması gerektiğine dair reçeteler sunar.³⁷

Sonuç itibarıyla tasavvufa ve tarikata, inanç ve pratikler bağlamında yöneltilen bazı eleştirilere vird metnini oluşturan üç fasıl içerisindeki ilgili ifadelerin açıklamaları şeklinde değişen Şah Veli'nin, dini ilimlerin hemen her alanında, özellikle de Tefsir, Hadis ve Fıkıh ilimlerinde oldukça zengin bir literatüre vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Arapçaya son derece vakıf olup, etkileyici bir hatip edasıyla edebi bir dil kullanarak eserini kaleme almıştır. Yaptığı nakillerin ardından sergilediği değerlendirmeler ve tahliller, empati yaparak ortaya koyduğu sorular ve cevaplar, vird metninde geçen kelimelere ilişkin sunduğu sözlük ve istilâh bilgileri, içerisinde orijinal denilebilecek fikirleri barındırması açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda yine Antep'te tanınan Mehmed Ayydî (1812-1865)³⁸ gibi yaşadığı dönem ve bölgede başta Halvetî bağlıları olmak üzere tarikat ve genel itibarıyla tasavvuf taraftarlarını teyit eden ve savunan, eleştiride ifrata kaçanları ise onların da temel aldığı çeşitli kaynaklardan istifadeyle insafa davet eden Şah Veli, Antep'te tasavvufun sağlıklı bir inanç ve amel boyutunda devamını sağlayan manevi mimarlardan birisi olarak kabul edilebilir.

³⁷ Şah Veli, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720, vr. 42b-43b.

³⁸ Ayydî Baba olarak da tanınan Mehmed Ayydî el-Halvetî hakkında geniş bilgi için bkz. Erkaya, Mahmud Esad, "Mehmed Ayydî Efendi'nin (1812-1865) Divan'ında Dînî ve Tasavvufî Kültür", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, 2016, s. 215-226.

Kaynakça

- el-Ba'îfî, Muhammed b. Abdülbaki, *el-Kevâkibü'z-Zâhira fî Âsâri Ehli'l-Âhira*, Ezher Ktp., nr. 301921 (Umumi 4186, Hususi 129).
- Bağdatlı, İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin*, MEB Yay., İstanbul 1951.
- Bursalı, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1333 h.
- *Aydın Vilayetine Mensub Meşâyih 'Ulemâ Şu'arâ Müverrihin ve Etibânın Terâcim-i Ahvali*, Keşîşiyân Matbaası, İzmir 1324 h.
- Çavuşoğlu, Raşit, *Şâh Velî Ayıntâbî'nin Risâletü'l-Bedriyyesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.
- Erkaya, Mahmud Esad, "Mehmed Aydî Efendi'nin (1812-1865) Divan'ında Dînî ve Tasavvufî Kültür", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, 2016, ss. 215-226.
- Güner, Hüsniye, *21 Numaralı Ayıntab Şer'iyye Sicili Defteri h. 1059-1060 (m. 1649-1650) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2006.
- el-Halebî, Muhammed Ebu'l-Vefâ er-Rifâ'î, *Manzûme fî Evliyâ ve 'Ulemâ ve 'Ârifî Halebî's-Şehbâ'*, Melik Suud Üniversitesi Ktp., nr. 4827.
- İbn 'Akîle, Cemâlüddîn Muhammed b. Ahmed, *'İkdü'l-Cevâhir fî Selâsili'l-Ekâbir*, Atatürk Kitaplığı/Osman Ergin Yazmaları, nr. 1129, Melik Suud Üniversitesi Ktp., nr. 4849.
- Kara, Mustafa, "Evrâd", *DİA*, c. 11, s. 533-535.
- el-Muhibbî, Muhammed Emîn b. Fadlullah el-Hamevî, *Hulâsatü'l-Eser fî A'yâni'l-Karnî's-Hâdî 'Aşar*, Kahire 1284/1868.
- Müstakîmzâde, Süleyman Sadeddin, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 628.
- en-Nahlî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Mekkî, *Buğyetü't-Tâlibîn li-Beyâni'l-Meşâyihî'l-Muhakkıkîn*, Haydarabad 1328 h.
- Özel, Nalân, *23 No'lu Ayıntab Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2006.
- Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Halvetiyye*, haz. İrfan Gündüz, Enderun Yay., İstanbul 1995.

- Şah Veli b. Muhammed el-'Aynî, *Beyânü Sülûki İbni'l-Vakt fi Tarîkı Ebi'l-Vakt*, Tokyo Üniversitesi Kütüphanesi, Hans Daiber Yazmalar Koleksiyonu, nr. 29/8.
- Şah Veli b. Üveys el-'Ayntâbî, *Gunyetü's-Sâlikîn*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 720.
- Şanlı, Ahmet, *Hurûfat Defterlerine Göre Ayıntâb Kazası'ndaki Vakıfların İşleyişi ve Yönetimi*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2010.
- eş-Şebrâvî, Ömer b. Cafer el-Halvetî, *Miftâhu'l-Esrâr 'alâ Virdi's-Settâr*, Matba'tü'l-Âmire, Kahire 1292/1875.
- eş-Şirvânî, Yahya b. Bahaeddin el-Bakuvî, *Virdü's-Settâr (Sebeb-i Te'lif-i Vird-i Yahyâ)*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 1425.
- el-'Urdî, Ebu'l-Vefâ b. Ömer el-Halebî, *Me'âdinü'z-Zeheb fi'l-A'yâni'l-Müşerrefe bihim Haleb*, Dâru'l-Mellâh, Halep 1407/1987.
- Zeydân, Yusuf, *el-Fikru's-Sûfî beyne Abdilkerîm el-Cîlî ve Kibârî's-Sûfiyye*, Dâru'l-Emîn, Kahire 1419/1998.

Shah Veli The Grandson of Shah Veli and his Gunyetu's-Sâlikîn

Citation / ©Kaplan, H. (2017). Shah Veli The Grandson of Shah Veli and his Gunyetu's-Sâlikîn, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 17 (2), 43-59.

Abstract- *In the Sufi tradition, the expression "The lack of vird (dhikr) means the lack of inspiration." reflects the common view of the Sufis. Each sufi order has one or more virids. One of the most common is "Virdu's-Settâr", belonging to Yahya al-Shirvani, who is considered as "Second Pir". It is recited by Halvetiyya Order members in the morning. Ten different comments were made on it. The vird is divided into three main divisions. The text which is composed of Tawhid, sena(invocation) and munacât(glorification), salât(the prayer in which God is asked to bless the Prophet Mumammad), istiğfar(praying for forgiveness) and prayers, play an important role in keeping the feelings and thoughts that will reflect the Sufi's daily life, alive. Halveti Sheikh Shah Veli from Antep also wrote a commentary as an answer to those who criticize sufis in terms of the belief and its practice on the area where he lived. Shah Veli's famous work which is the only work that reaches today, is about twenty manuscripts in various libraries under different names such as Gunyetu's-Sâlikîn, Gunyetu's-Sâlikîn li-mâ Yuğnî ma-fîhi li's-Sâkkîn, Serhu Viridi's-Settâr and Serhu Viridi's-Seyyid Yahyâ. It is striking to see Shah Veli's ideas and analyzes in this work, questions and answers revealed by empathy, dictionary and information about the words mentioned in the text, as well as the original ideas. In addition, it is understood that Shah Veli has a very rich literary foundation in almost every field of Islamic Sciences, especially in the Tafsir, Hadith and Fiqh sciences. Shah Veli can be regarded as one of the spiritual builders in Antep that provides the continuity of sufism in the dimension of a good fatih and deeds.*

Keywords- *Shah Wali, Yahya al-Shirwani, Vird al-Sattâr, Ghunyat al-Sâlikîn*